

PAPER DETAILS

TITLE: SÂİLÎ-I SÎRÂZÎ'NİN TARİH-I ÂLİ-I OSMANİ'SİNDE KOZMİK UNSURLAR

AUTHORS: Serpil YILDIRIM

PAGES: 217-232

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1500632>

SÂİLÎ-İ ŞİRÂZÎ'NİN TÂRÎH-İ ÂL-İ OSMÂNÎ ADLI ESERİNDE KOZMİK UNSURLAR

Arş. Gör. Dr. Serpil YILDIRIM*

Öz

Gökyüzü ve gök cisimleri ulaşılamaz olmaları ve içerisinde karmaşıklığı barındırmalarından dolayı uzun yüzyıllar boyunca her alanda olduğu gibi, edebiyat alanında da ilgi odağı olmuştur. Şairler ve yazarlar gökyüzü, yıldız, gezegenler ve diğer kozmik unsurları eserlerinde kullanarak insanoğlunun bu ilgi ve merakını daha da arttırmışlardır. Bu unsurlar bazen bir padişahı yüceltmek bazen de sevgilinin güzelliğini anlatmak için kullanılmıştır. Bunların yanı sıra yergi unsuru olarak kullanıldığı da görülmüştür. Şairler tarafından kozmik unsurlar hakkında edebi metinlerde geliştirilen bütün hayal ve tasavvurlar aynı zamanda o devir insanlarının evreni nasıl düşündüğünü bize aktarması bakımından ayrı bir değer taşırlar. Edebi metinler dikkatle incelendiğinde bunların çoğunun, gerçekte o devir insanının gökyüzü hakkındaki samimi fikirlerinin yansıması olduğu açıkça görülmüştür. İşte Farsça söyleyen 16. yüzyıl Osmanlı şairlerinden olan Sâilî-i Şîrâzî'nin yazmış olduğu Târîh-i Âl-i Osmânî adındaki Farsça manzum tarihi de içinde bir hayli kozmik unsur barındıran bir eserdir. Dolayısıyla bu çalışma, Sâilî'nin Târîh-i Âl-i Osmânî'sinde yer alan kozmik unsurların tespit edilerek bu unsurların özelliklerini ve ne şekilde ele alındıklarını örnekler vererek ortaya koyma amacıyla oluşturulmuştur.

Anahtar kelimeler: Sâilî-i Şîrâzî, Târîh-i Âl-i Osmânî, Kozmik Unsurlar, Gezegenler.

Cosmic Elements In Tarih-e Al-e Osmani Work Of Saeli-ye Shirazi Abstract

Sky and celestial bodies have been the focus of attention in the literature, as in all areas for many centuries. Because they are inaccessible and contain complexity. Poets and writers have increased human interest and curiosity more by using the sky, star, planets and other cosmic elements in their works. These elements were sometimes used to enrich a sultan and sometimes to describe the beauty of darling. Besides these, it is also seen that it is used as

Geliş Tarihi: 10 Ocak 2021 - Kabul Tarihi: 16 Şubat 2021.

Atıf Bilgisi: Serpil Yıldırım, "Sâilî-i Şîrâzî'nin Târîh-i Âl-i Osmânî Adlı Eserinde Kozmik Unsurlar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 128, Sayı: 252, İstanbul 2021, s. 217-232.

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, yldrmserpil44@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9566-7232.

an element of satire. All the dreams and imaginations used by poets in literary texts about cosmic elements have a special value in that they convey to us how the people of that age think of the universe. When the literary texts are examined carefully, it can be seen clearly that most of them are reflections of the intimate ideas of that age people about the sky. There are a lot of cosmic elements in the Persian verse history named Tarikh-e Al-e Osmani, written by Saeli-ye Shirazi, one of the 16th century Ottoman poets who sang Persian. Therefore, this study has been composed to identify the cosmic elements in Saeli-ye Shirazi's Tarikh-e Al-e Osmani and to introduce the features of these elements and how they were tackled by giving examples.

Keywords: Saeli-ye Shirazi, Tarikh-e Al-e Osmani, Cosmic Elements, Planets.

Giriş

Kâinat, insanoğlunun yaradılışı gereği ilkçağlardan beri ilgisini çekmiş; zihinlerde her zaman, merak, hayret ve şaşkınlık uyandırmıştır. Filozoflar ve gökbilimciler yaratılış ve kâinatın oluşumu üzerine türlü nazariyeler ileri sürmüşler, mitolojiden kaynaklanan tasavvurlar, din adamlarının görüşleri ve diğer varsayımlar da bunlara ilave edildiğinde gerek kâinatın varlığı, gerekse yaratılışı üzerine geliştirilen düşünceler içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Bu doğrultuda kâinatı oluşturan gökyüzü, gök olayları ve gök cisimleri sıklıkla gözlemlenmiş, araştırılmış ve açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak söz konusu hususlarda mantıklı bir açıklama yapabilmek her zaman için mümkün olmamıştır. Böyle durumlarda mitolojiden felsefeye, teolojiden edebiyata kadar pek çok disiplin devreye girmiş ve merak duyulan ancak açıklanamayana açıklamaya, anlamlandırmaya çalışmıştır.

Bütün bu disiplinler arasında, açıklanamayan şeyleri bilimsel kurallara bağlı kalmadan yorumlayan ve ürettiği eserlerde benzetmeler, yakıştırmalar ve dolaylı ifadelerle açıklamaya çalışan “Edebiyat Sanatı”dır.¹ “Edebiyat Bilimi” ise elde edilen verileri çeşitli kuramlar ve bilimsel yöntemlerle inceler.² Edebî türlerin her birine girebilmiş olan kozmik unsurlar, benzetme unsuru olarak kullanımından dolayı en çok da şiirde kendine yer bulabilmiştir. Bu nedenle Osmanlı Devleti’nin “şiir” temelli edebiyatında da kozmik unsurlar sıkça kullanılmış; kimi zaman âşık ile maşuk arasındaki vuslat hasretine tanık olmuş, kimi zamansa şaire yoldaş ve onun derdine ortak olmuşlardır. Böylece özellikle Divan şairlerinin sıklıkla kullandıkları kozmik unsurların kullanım şekilleri, yerleri ve sebepleri şairden şaire farklılık arz ederek yaygınlığını korumayı başarmıştır.³

Kozmik unsurlar özellikle divan şairlerinin geniş hayal dünyaları içerisinde önemli bir yere sahiptir. Kozmik unsur deyince ilk başta aklımıza gökyüzü,

¹ Bayram Durbilmez, *Âşık Edebiyatında Şiir Sanatı - Hasreti'den Örneklerle*, Akçağ Yayınları, Ankara 2020, s. 17-34.

² Bayram Durbilmez, “Halk Bilimi Araştırmalarının 100. Yılında: “Halk Bilimi” ile “Edebiyat”ın Ortak Alanları ve “Halk Edebiyatı” Üzerine Bir Değerlendirme”, *Millî Folklor*, Cilt: 12, Sayı: 99, Ankara 2013, s. 101-112.

³ Emrah Gülüm, “Sümbülzade Vehbi Divanı’nda (Sümbülistân) Kozmik Unsurların Kullanımı”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Sayı: 9, Yıl: 9, Ankara 2014, s. 520-521.

felek, güneş, ay, yıldızlar, gezegenler ve bunlarla ilgili kavramlar gelir. Divan şairi için oldukça önemli olan bu kavramlar, beyitlerde sıklıkla sevgilinin benzetileni olarak güneş, ay...; âşığın benzetileni olarak ay, yıldızlar; özellikle âşığın ve insanların şans(sızlığı), talih(sizliği) üzerindeki etkisi dolayısıyla sıklıkla yakınılan felek; yine konumları ve hareketleri sebebiyle insanların talihini etkilediği düşünülen yıldız ve yıldız kümeleri farklı şekillerde karşımıza çıkar.⁴

XVI. yüzyıl Farsça söyleyen Osmanlı şairlerinden Sâilî-i Şîrâzî de *Târîh-i Âl-i Osmânî* adlı manzum eserinde kozmik unsurları çokça ve çeşitli anlamlarda kullanmıştır. Dolayısıyla bu çalışma Sâilî'nin *Târîh-i Âl-i Osmânî*'sinde yer alan kozmik unsurları tespit etmek ve şairin bu unsurları şiirlerinde nasıl kullandığını belirtmek amacıyla oluşturulmuştur. Kozmik unsurlar gökyüzü-felek, yıldızlar ve yıldız kümeleri, seyyareler (gezegenler), burçlar ve diğer kozmik unsurlar başlıkları altında değerlendirilmiştir. Ancak değerlendirmeye geçmeden önce Sâilî'nin hayatı ve eseri hakkında bilgi vermek gerekirse; şairimiz hakkında en eski bilgiler, Ali Şîr Nevâî'nin (ö. 906/1501) *Mecâlisu'n-nefâis*'inde kayıtlı olup, şair burada "*Mevlânâ Sâ'îlî*" olarak zikredilir.⁵ Osmanlı kaynaklarında ise şairin ismi "*Muhammed*" olarak kaydedilir.⁶ Şemseddin Sâmî, onu "*Muhammed Efendi*" olarak zikreder.⁷ Nevâî ve Hayyâmpûr, onun *Karşi*⁸ şehrinden olduğu bilgisine yer verirler.⁹ *Ez-zer'î* müellifine göre bu şehir, Hirasân'da bir beldedir.¹⁰ Bu bilgilerden onun, aslen Türkistanlı olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Sâilî'nin kendi ifadelerinden yola çıkarak II. Bayezid döneminde yani 1480-81 yıllarında Rum'da olduğu anlaşılmaktadır. Bazı kaynaklarda Sâilî'nin 927 hk./1521 tarihlerinde "*Rum*"da olduğu açıkça belirtilmiştir.¹¹ Bu bilgiler ışığında, Sâilî'nin genç yaşta, İran'dan ayrıldıktan sonra hayatının en az kırk yıllık süresini Rum, Rumeli ve İstanbul'da geçirmiş olduğu söylenebilir. İşte II. Bayezid'in hükümdarlık döneminde İstanbul'da bulunduğunu belirten Sâilî de padişahın, sarayındaki kâtip ve şairlerden, atalarının tarihlerini yazmalarını istemesi üzerine *Şahnâme* tarzında o dönemin yaygın geleneği haline gelen *Târîh-i Âl-i Osmânî* adındaki eserini kaleme almıştır. *Târîh-i Âl-i Osmânî*'de Osman Gazi dönemi olayları manzum olarak anlatılmaktadır. Adı

⁴ Özgür Okmak, "Cem Sultan Divanı'nda Kozmik Âlem", *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 14, Yıl: 6, Bolu 2018, s. 156.

⁵ Ali Şîr Nevâî, *Mecâlisu'n-nefâis*, haz. Kemal Eraslan, 2. Baskı, TDK, Ankara 2015, s. 182; Hekimşâh Muhammed Kâzvinî, *Tercume-i Mecâlisu'n-nefâis*, nşr. 'Ali Aşgar Hikmet, Bank-i Milli-i İran, Tahran 1323 hk./1945, s. 114, 289.

⁶ Âşık Çelebi, *Meşâiru's-suarâ*, haz. Filiz Kılıç, İnceleme-Metin, 2 c., İAEY, İstanbul 2010, s. 941; Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretu's-suarâ*, haz. İbrahim Kutluk, 1 c., TTK, Ankara 2014, s. 446; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, haz. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, 1 c., Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001, s. 400.

⁷ Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-a'lâm*, 4 c., Mihrân Matbaası, İstanbul 1311 hk./1894, s. 2529.

⁸ Tebrizî, "*Naşseb*" adı da verilen bu şehrin Türkistan'daki "*Karşi*" şehri olduğunu belirtir (Tebrizî, 1375 hk./1978:1959). "*Naşseb*" adını doğrulayan Dihhudâ bu şehrin, "*Nesef*" adıyla da bilindiğini ve Türkistan'da olduğunu söyler (Dihhudâ, 1998, s. 17503).

⁹ Nevâî, a.e., s. 182; Abdurresûl Hayyâmpûr, *Ferheng-i Sohenverân*, 1 c., İntişârât-i Telâyî, Tahran 1372 hk./1993, s. 437.

¹⁰ Âgâ Buzurg-i Tahrânî, *Ez-zer'î ilâ teşâñifi's-Şi'a*, 9 c., Tahran: [y.y.], 1332 hk./1914, s. 427.

¹¹ Kâzvinî, a.e., s. 289; El-Tahrânî, a.e., s. 427.

geçen eser, Cengiz'in talanından kaçan Osmanlı'nın atası Kaya oğlu Süleymân Şah oğlu Gök Alp'in, Anadolu'ya gelişiyle başlayıp Osman'ın ölümüne kadar yani 721 hk./1321-22 yılına kadar gelmektedir. Bu ifadeden anlaşılacağı üzere, söz konusu eser, tek bir defterden müteşekkil olup sadece Osman Gazi dönemi olaylarını içermekte ve Bursa'nın fethiyle son bulmaktadır.

1. Eserde Yer Alan Kozmik Unsurlar

1.1. Gökyüzü-Felek

Felek, gerdun, çarh, asuman, sipihr, sema ve arş gibi gökyüzüyle ilgili ifadeler edebi eserlerde çokça kullanılmış ve şairler tarafından daha çok yükseklik, yücelik, genişlik, sonsuzluk, parlaklık gibi özellikleriyle anılmıştır. "*Kale, perestâr, peleng, pîr, top, tevsen, cevşen, çenberî, çevgân, hâtem, hung, atlas, çetr, hisar, dam, hayme, kubbe, tâk, gerdân, tâs, nüh, kebûd, firâş-ı zer-keş, kebûd, çînî, mînâ, nîl-gûn, âb-gîne, levh-i zeberced nigûn-sâr*"¹² gibi kelimelerle birlikte benzetme yoluyla kullanılan felek; ihtiyarlığı, dönecliği, kimseye yâr olmaması ve kahpeliği gibi özellikleriyle daha çok şikâyetlere neden olmuştur.¹³

Aynı zamanda birinci ve en alttaki felek Ferş, sekizinci felek Kürsî, dokuzuncu felek ise Arş olarak da adlandırılmış, dokuz feleğin tamamına ise nüh-felek denmiştir.¹⁴

Tasavvuf edebiyatında "*dokuz eflâk*", "*gögün dokuz katı*" demektir. Eski Türklere göre gök 9 kat olduğu için dokuz sayısı onlar için eski ve kutlu sayılır.¹⁵ Sâilî de, şiirlerinde feleği, dokuz kat olması, kubbe şeklinde olması, çadıra benzemesi ve yaşlı olması yönleriyle ele almıştır.

"Dokuz felek ve yedi denizin, bir yere toplanması O'ndan dolaydır."

ازو آمده نه فلک جا یکی

وزو در عدد هفت دریا یکی¹⁶

Sâilî'nin tasavvurunda feleğin benzetildiği bir diğer unsur da onun yer düzlüğünü saran kubbe şeklinde olmasıdır:

رسانیده بر طاس گردون طنین
پراز نشاه سازم زمان و زمین¹⁷

"Feleğin kubbesine kadar cınlama sesi ulaştırayım, yer ve zamanı sevinçle doldurayım."

¹² Mehmed Çavuşoğlu, *Necati Bey Divanı'nın Tahlili*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2017, s. 250-251.

¹³ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011, s. 150.

¹⁴ Gülüm, *a.e.*, s. 522.

¹⁵ Türk kültüründe 9 sayısı ve bu sayının mitolojik anlamları hakkında bilgi için bkz. Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, 2 c., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 196; Bayram Durbilmez, *Türk Dünyası Kültürü-1*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2017, s. 49-54; Funda Aydın, "Uygur Halk Anlatılarında Sayı Simgeçiliği", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, Sayı: 44, Ardahan 2019, s. 209-227; Bayram Durbilmez, *Türk Dünyası Kültürü-2*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2019, s. 64-75.

¹⁶ Serpil Yıldırım, *Sâ'ili-i Şirâzi'nin Târîh-i Âl-i 'Osmânî'si (İnceleme-Metin-Çeviri)*, Kırıkkale 2018, s. 3.

¹⁷ *A.e.*, s. 231.

منور شد از عیص طاق سپهر

پس آنگه ز یعقوب تابید مهر¹⁸

“Feleğin kubbesi ‘Ays ile aydınlandı, ondan sonra da güneş, Yakûb ile parladı.”

Yine şair, felek ve gökyüzünü çadır şeklinde tasavvur etmiştir:

کفش خیمه چرخ برپای کرد

چو گویی به روی هوا جای کرد¹⁹

“Eli, feleğin çadırını düzenledi, sanki havada ona yer açtı.”

Sâili, feleği ihtiyarlığı yönüyle de ele almıştır:

اغوز متفق دید آفاق را

نوی داد چرخ کهن طاق ر²⁰

“Oğuz, gökyüzündeki yaşlı feleğin kemerini yenilemeyi uygun gördü.”

1.2. Yıldızlar ve Yıldız Kümeleri

Kevkeb, necm, encüm, nücüm, ecrām, ahter ve sitâre adlarıyla yer alan yıldızlar parlaklıkları, çoklukları, yücelikleri, yükseklikleri ve ulaşılmaz olmaları gibi daha birçok özellikleriyle gerçek anlamda kullanıldıkları gibi farklı hayâllere de konu olmuşlardır.²¹ Şairler, yıldızları çoğunlukla parlaklıkları ve güzellikleri, kaderi temsil etmeleri, yol gösterici olmaları, şansı ya da şanssızlığı sembolize etmeleri ve bunların dışında benzetme unsuru olarak kullanmıştır. Yıldızların bazı unsurlar ile benzerliği de daha çok şekil yönündendir.

Sâili, şiirlerinde yıldızları parlaklıkları, yücelikleri ve yükseklikleri yönüyle ele almıştır. Aynı zamanda yıldızlar ile ordu, köle ve gözyaşı gibi kelimeler arasında benzetmeler kurmuştur. Örneğin, yıldızların çokluğu ve dağınıklığı, savaşta yenilen ordunun perişan hâlinin ifadesi olarak konu edilmiştir:

نمودند اورخان را هجوم

سپه شد پریشان بسان نجوم²²

“Orhan ve diğer pehlivanlara saldırdılar, ordu, yıldızlar gibi darmadağın oldu.”

Yıldızlar, renk, küçüklük ve çokluk yönüyle dâne veya dâriya benzetilmiştir:

به منقار زر دانه چند از نجوم

رسانید بر لشکر شب هجوم²³

¹⁸ A.e., s. 28.

¹⁹ A.e., s. 2.

²⁰ A.e., s. 46.

²¹ Nuray Kul, 16. Yüzyıl Şairlerinde Felek Kavramı, Ordu 2015, s. 69.

²² Yıldırım, a.e., s. 196.

²³ A.e., s. 189.

“Gagasında yıldızlardan (topladığı) altın yemle, gece ordusuna baskın yaptı.”

Sâilî'nin eserinde bahsi geçen yıldızların isimleri, özellikleri ve şiirdeki kullanımları şu şekildedir:

Süreyyâ: Kuzey yarım kürede yer alan bir yıldız kümesidir. Ülker ya da Pervin yıldızı diye de bilinen Süreyyâ yıldızı gerdanlığa benzemesi hasebiyle “ıkd-i Süreyya” şeklinde de kullanılır.²⁴ Sâilî, şiirlerinde bu yıldızın ismini “sipah” yani asker benzetmesinde sayılarının çokluğunu ifade etmek için zikretmiştir.

چو گردون جنابش سپاهش پَرَن

وجودش چو شمع و خورش زر لَگَن²⁵

“Eşiği, felek gibi, ordusu Süreyya yıldızı, varlığı, mum gibi, yemeği altın kapta.”

Kehkeşân: Mecerre olarak da bilinir. Samanyolu galaksisidir. Birbirlerine çok yakın oldukları için beyaz toz bulutu gibi görünürler. Gecenin ilk saatlerinde bir başı güneyde bir başı kuzeydedir ve gecenin sonuna doğru ise bunun tam tersi olur.²⁶ Şiirlerde ismi ip, kement, kervan, yol, köprü, zincir gibi kelimeler ile birlikte anılır. Sâilî’de ise ismi kement ve ip kelimeleri ile birlikte zikredilmiş ve uzunluğuna atıf yapılmıştır.

فلک چون غلامان کرد سرش

کمر بسته از کهکشان بر درش²⁷

“Felek, onun etrafında toplanan hizmetçiler gibi, Samanyolundan (gelerek) onun kapısında hazır bulundu.”

بر اسبان چو خورشید از زر کجیم

کمند از مجرّه ز محور سجیم²⁸

“Atların üzerinde güneş gibi altın zırh vardı, samanyolu eksenine benzer halattan bir kement vardı.”

Ayyuk: Kuzey yarım kürede bulunan keçi takım yıldızının en parlak yıldızıdır. Bu yıldızın gökyüzünde en yüksek noktada bulunduğu inanılır. Şiirlerde mübalağa unsuru olarak da kullanılması bu sebepten ötürüdür.

چو خور کرده آرایش کارگاه

به عیوق برده سر بارگاه²⁹

“Köşkü, güneş gibi süslemiş, otağının çatısını ayyuka kadar çıkarmış.”

²⁴ Pala, a.g.e., s. 415.

²⁵ Yıldırım, a.e., s. 183.

²⁶ Gülüm, a.e., s. 526.

²⁷ Yıldırım, a.e., s. 125.

²⁸ A.e., s. 187.

²⁹ A.e., s. 16.

1.3. Gezegenler (Seyyâreler)

Edebiyatta çokça kullanılan mazmunlardandır. Dokuz felekten yedisini gezegenler oluşturmaktadır. Dünyadan dışa doğru olmak üzere sırasıyla Kamer (Ay), Utârid (Merkür), Zühre (Venüs), Şems (Güneş), Mirrîh (Merih, Mars), Müşteri (Jüpiter) ve Zuhal (Satürn) felekleri yedi gezegen feleğini oluşturur. Sekizinci felek sabit yıldızlar ve burçlar feleği, dokuzuncu felek ise Atlas, büyük felek (felek-i azam, çarh-ı azam) veya felekler feleği (felekü'l-eflâk) gibi isimler alır.³⁰ İlmi-i Tencim adı verilen ilme göre gezegenlerin bir kısmı uğurlu iken bir kısmı da uğursuzdur. Bu gezegenlerden her birinin kendine ait günü, madeni, mesleği ve rengi vardır. Sâilî'nin eserinde ismi geçen gezegenlerin özellikleri ve şiirlerde kullanımları şu şekildedir:

Kamer (Mâh, Hilâl, Bedr): Birinci feleğe hâkimdir. Tabiatı, bârid (soğuk) ve ratıptır (nemli). Bu gezegenin etkisi altında olanlar zayıf, sebatsız, ihmalkâr, kararsız ve hayalperest olurlar. Dostu güneş olup, uğurlu rengi beyazdır.³¹ “Kamer, el değmemişlik, yanına yaklaşılamama, her gece görünmeme ve bir yerde karar kılmama, yüksekte bulunma ve yüzünde siyah lekeler olması gibi vasıfları sebebiyle sevgi ile birlikte anılır.”³² Sâilî aşağıdaki şiirlerinde Ay'ı parlaklığı, yüceliği, gücü ve güzellik unsuru oluşu yönüyle kullanmıştır:

چو خورشید و جوزا به تیغ و کمر

به تیغ و کمر برده رنگ از قمر³³

“Kılıç güneş gibi, kemer ikizler burcu gibi idi, kılıç ve kemeri aydan renk çalmıştı.”

دلم جمع بود از کرمهای شاه

رسیده سر من به ایوان ماه³⁴

“Gönlüm şahın iyilikleriyle coşmuş, başım ayın eyvanına ulaşmıştı.”

Aşağıdaki şiirde sevgilinin güzelliği, yüzü, yanağı ve bizzat kendisi aya benzetilmiştir:

بده جامم ای ساقی ماه چهر

که از وی برد رشک مهر سپهر³⁵

“Ey ay yüzlü saki! Parlaklığıyla güneşi dahi kışkırtıran kadehimi ver!”

Sâilî, şiirlerinde mihr ü mah, mah u mihr, bedr-i münîr ve mah u hür gibi ifadelerle de sıkça yer vermiştir. Hatta şiirlerindeki bedr kullanımının hepsi bedr-i tamâm şeklindedir.

³⁰ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005, s. 133-134.

³¹ Pala, a.e., s. 42.

³² Fatma Büyükkarcı Yılmaz, “Kamer, Burçlar ve Menzillerle İlişkisi Hakkında İki Risale”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Sayı: 9, Yıl: 9, Ankara 2014, s. 134.

³³ Yıldırım, a.e., s. 185.

³⁴ A.e., s. 24.

³⁵ A.e., s. 169.

میان شب و روز شه را اله

بداراد تا حشر چون مهر و ماه³⁶

“Allah, gece ile gündüz arasında, kıyamete kadar, padişahı tıpkı güneş ve ay gibi korusun.”

محبت پدید آمدش در ضمیر

ضمیرش نگویم که بدر منیر³⁷

“Sevgisi gönlüne öyle hoş geldi ki, çehresi dolunay gibi aydınlandı dahi diyemem (az gelir).”

Utârid (Merkür): İkinci feleğe hâkimdir. “Bu gezegenin vasıfları edeb, kiya-set, anlayış, sezgi, zihin, yumuşaklık, yufka yüreklilik, hüner, san’at, hile ve hıyanet şeklindedir.”³⁸ Etkisi altındakiler de bu vasıflarla donatılmıştır. Feraset, belagat ve sanatkârlığın sembolü olarak bilinir. Müzik aletlerine etki ettiğine inanılır. Sâili de, şiirlerinde bu gezegeni san’at ve hüner konusundaki vasıflarından dolayı müzik ile ilgili unsurlarla birlikte kullanmıştır.

عطارد به رقص و ذهل زن فلک

به درگاه او همچو مردم ملک³⁹

“Dans eden Utârid ve davulu çalan felek, onun eşliğinde melekler gibi (idi).”

صداهای تیر از کمانهای عاج

ببرد از نوای عطارد رواج⁴⁰

“Fildişi yaylardan çıkan ok sesleri, Utârid’in sesini gölgede bıraktı.”

Zühre (Venüs): Üçüncü feleğe hâkimdir. Bu yıldızın etkisi altındaki burçlarda doğanlar güzel, zarif, zevk sahibi, zeki, maharetli ve sanatkâr olurlar. Divan edebiyatında ismi, meclis, çalgı, şarkı, aşk ve güzellik kelimeleriyle birlikte anılır.⁴¹ Minyatürlerde elinde müzik aletiyle tasavvur edilmesi ve etkisi altındakilerin müzik konusundaki maharetleri sebebiyle edebiyatta eğlence meclislerinin anlatıldığı yerlerde bu gezegen genellikle elinde bir çalgı aletiyle tasvir edilir.

به مردی و مردانگی شهره شد

بلندیش از خاک تا زهره شد⁴²

“Yiğitlik ve cömertliğiyle meşhur oldu, yüceliği topraktan (yerden) Venüs’e kadar yükseldi.”

Şems (Hürşîd, Âfîtab, Mihr, Hûr): Dördüncü feleğe hâkimdir. Tabiatı sıcak ve kurudur. Şiddet, öfke, kahır, utanma, iffet ve merhamet gibi özellikleri

³⁶ A.e., s. 17.

³⁷ A.e., s. 35.

³⁸ Osman Aydın, “Nedim Divânı’nda Kozmik Unsurlar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 69, Cilt: 13, Samsun 2020, s. 32.

³⁹ Yıldırım, a.e., s. 183.

⁴⁰ A.e., s. 193.

⁴¹ Pala, a.g.e., s. 494.

⁴² Yıldırım, a.e., s. 62.

vardır. Şiirlerde parlaklığı dolayısıyla taca, durmadan dönüşüyle kadehe, sürekli dönüp dolaşmasıyla divaneye ve dilenciye benzemesi yönüyle ele alınmıştır. Sâili, bu gezegeni daha çok parlaklığı, yüceliği, sarılığı ve gücü yönleriyle kullanmıştır.

ز گرد هیونان گردون نور

هوا قیر گون گشت و خورشید زرد⁴³

“Felek, atların etrafında döndü, Havadaki sarı güneş, katran karası kesildi.”
Sâili, aşağıdaki beyitte güneşi parlaklığı dolayısıyla taca benzetmiştir:⁴⁴

ز ایوان قدم مانند بر تخت عاج

به بالای سر همچو خورشید تاج⁴⁴

“Başının üstünde güneş gibi tacıyla eyvandan fildişi tahtına ayak bastı.”

Müşteri (Jüpiter, Erendiz): Altıncı feleğe hâkimdir. Yaygın görüşe göre din, tevazu, ilim, akıl ve fesahat bu yıldızın niteliklerindendir. “Eski metinlerde vezirler, âlimler, hâkimler bu yıldıza benzetilmiştir.”⁴⁵ Divan şiirinde, makam, mücevher yüz ve gözyaşı gibi kelimelerle birlikte kullanılmıştır. Feleğin kadısı ve hatibi olarak da bilinir. Sâili, sadece iki yerde kullandığı bu gezegeni âlimlik ve akıllılık yönleriyle ele almıştır.

ترا مشتری ز آسمان گفته زه

به شاهی ز دانشورانی فره⁴⁶

“Müşteri yıldızı, gökyüzünden sana aferin demiş, şahlık, âlimlikten evlâdır.”

پی مسجد جمعه دانا خطیب

نغم زهره وش، مشتری سان لبیب⁴⁷

“Cuma mescidinde bilgün bir hatip (vardı), Zühre gibi nağmeli, Müşteri gibi akıllı (idi).”

1.4. Burçlar

Burçlar feleği sekizinci felektir. Bu felekte bulunan yıldızlar sabit haldedir. Bu yüzden bu felekteki yıldızlara sabit yıldızlar denir. Bu feleğe ise felek-i sevâbit adı verilir. Meşhur olan on iki tane burç vardır. Bu on iki burcun isimleri hamel (koç), sevr (boğa), cevzâ (ikizler), seretân (yengeç), şîr (aslan), sünbüle (başak), mizân (terazi), kejdüm (akrep), kavs (yay), cedy (oğlak), delv (kova) ve hût, simâk (balık) şeklindedir.⁴⁸

Burçlar divan şiirinde daha çok uğurlu ya da uğursuz olma yönleriyle ele alınmış ve şiirlerde teşbih unsuru olarak kullanılmıştır. İnsan doğduğu zaman uğurlu bir yıldızın tesiri altında doğmuşsa bahtının açık; uğursuz bir yıl-

⁴³ A.e., s. 100.

⁴⁴ A.e., s. 101.

⁴⁵ Ahmet Talat Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara 2019, s. 307.

⁴⁶ Yıldırım, a.e., s. 17.

⁴⁷ A.e., s. 94.

⁴⁸ Pala, a.e., s. 76.

dızın tesiri altında doğmuşsa, kişinin bedbaht olacağı ve her işinde ve adımında zorlukla karşılaşacağına inanılır. Sâilî'nin şiirlerinde burç kelimesi birkaç yerde geçmektedir. Bu geçtiği yerlerde “bârû” kelimesiyle birlikte ele alınmış olup kale duvarı manasında kullanılmıştır.

بر آن برج و بارو کمند آختند

از آنجای کفار را ناختند⁴⁹

“O burç ve kale duvarına kement attılar, ondan sonra kâfirlerin üzerine saldırdılar.”

Ancak sadece bir yerde ismi, kozmik unsur olarak geçmiştir. Dolayısıyla Sâilî, felek, yıldızlar ve gezegenler gibi diğer kozmik unsurların isimlerini zikrettiği kadar burç isimlerini zikretmemiş, şiirlerinde on iki burçtan sadece dört tanesinin ismini zikretmiştir:

Hamel (Koç): Yıldızların gökyüzünde koç şekline benzemesinden dolayı bu ad verilmiştir. Divan edebiyatında daha çok bahar ve nevruz ile ilişkilendirilerek kullanılır.⁵⁰ Sâilî, koç burcunu bahar ile ilişkilendirmiştir.⁵¹

به سرمای بهمن نیلورده تاب

درآمد به برج حمل آفتاب⁵¹

“Behmen ayının soğuğuna dayanamayıp, güneş, koç burcuna geldi.”

Şair, yukarıdaki beyitte güneşin hamel burcuna devretmeye başlamasıyla baharın gelişini ve tabiatın yeniden canlanışını kastederek bu burçtan istifade etmiştir.

Hût, Simâk (Balık): Balık burcudur. Arapçada “Balık” anlamındaki “Semek” isminden gelen “Simâk” olarak da bilinmektedir.⁵² Beyitlerde isminden kaynaklı söz oyunlarıyla birlikte kullanılmıştır. Denizde balığın çok oluşu sebebiyle çokluk ifade etmek için de şairler tarafından tercih edilmiştir.

کشیده به تن نیزه را از سمک

رساندند سر بر سماک فلک⁵³

“Denizdeki balıktan mızrağı doğrultup gökteki balık burcunun yukarısına ulaştırdılar.”

Ayrıca mübalağa sanatına çok uygun oluşundan mütevellit “semekten simâka” (denizin dibindeki balıktan, gökteki simâk burcuna kadar) şeklinde bir deyimsele ifadeye de ilham kaynağı olmuştur:

ز سم ستور سپه گرد و خاک

برآمد ز پشت سمک تا سماک⁵⁴

⁴⁹ Yıldırım, a.e., s. 229.

⁵⁰ Atilla Şentürk, “Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyare ve Sabitler (Burçlar)”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 90, İstanbul 1994, s. 174.

⁵¹ Yıldırım, a.e., s. 174.

⁵² Şentürk, a.e., s. 178.

⁵³ Yıldırım, a.e., s. 227.

⁵⁴ A.e., s. 206.

“(Denizdeki) balığın sırtından Balık burcuna kadar, ordudaki hayvanların nallarından toz toprak yükseldi.”

Cevzâ, Covzâ (İkizler): İkizler burcudur. “*Ferkâdân*”ın Türkçe karşılığı da “İkizler”dir.⁵⁵ Bu burç doğu minyatürlerinde birbirlerine sarılmış veya el ele tutuşmuş iki kız kardeş tasavvuru doğrultusunda teşbih unsuru olarak kullanılmıştır.⁵⁶ Ayrıca yükseklik, yücelik ve mertebe sembolüdür. Sâilî, padişahı överken ikizler burcunu kullanmıştır.

چو خورشید و جوزا به تیغ و کمر

به تیغ و کمر برده رنگ از قمر⁵⁷

“Kılıç güneş gibi kemer ikizler burcu gibi idi, kılıç ve kemeri aydan renk çalmıştı.”

Sevr (Boğa): Edebî metinlerde bu burç daha çok ağır işleri yüklenen, güç sembolü bir unsur olarak kullanılmıştır. Sâilî bu burcun ismini, cüsseli ve güçlü vasıflarından dolayı zikretmiştir. Görüntü itibarıyla çok sevecen olmasa da insanların ve tanrıların koruyucu meleği olarak bilinen bu unsur halk arasında çok sevilen adaletli biri olarak tanınır.

چو ثور سما بی غم و اضطراب

مصون گشت جدی و حمل از ذناب⁵⁸

“Oğlak ve kuzu, gökyüzündeki boğa gibi, gamsız ve tasasız kurtlardan korundu.”

Şîr (Aslan): Bu burç hakkındaki benzetme ve tasavvurların burç özelliklerinden çok aşağıdaki beyitte de olduğu gibi isminin çağrıştırdığı çağrışımlarla ilgili olarak geliştirildiği görülmektedir. Sâilî bu burcu, medhettiği şahsın aslan gibi cesur veyahut heybetli olduğu görüşünü pekiştirmek için kullanmıştır.

چو عثمان بگ غازی آن شیر دل

ز سر پنجه اش شیر گردون خجل⁵⁹

“O aslan yürekli Osman Gazi Bey ki, pençesinden gökteki aslan utanmış.”

1.5. Diğer Kozmik Unsurlar

Sâilî'nin eserinde yıldızlar, seyyareler ve burçların yanı sıra başka kozmik unsurların varlığına da rastlanmaktadır. Sâilî'nin, özellikle yağmur, bulut, şimşek, çığ ve gökkuşağı gibi doğa olaylarına da yer verdiği görülmektedir. Bu kullandığı doğa olaylarını ve gökyüzü ile ilgili bazı unsurları eserinden seçilen örneklerle birlikte ele alacağız.

Şafak: Güneşin doğuşu ile batışı sırasında ufuktaki kızılığa denir. Şafağın oluşabilmesi için güneşe ihtiyaç duyulması sebebiyle beyitlerde genellikle şafak ve güneş birlikte kullanılır. Sâilî, şafağı rengi yönünden ele almıştır.

⁵⁵ Pala, a.e., s. 153.

⁵⁶ Şentürk, a.e., s. 175.

⁵⁷ Yıldırım, a.e., s. 185.

⁵⁸ A.e., s. 169.

⁵⁹ A.e., s. 124.

گه کین کافرکه لشکر کشد

شفق وش جهان را به خون در کشد⁶⁰

“Kinliyen ordu sevkedden kâfir, dünyayı şafak kızılığında kana bular.”

ز خون یلان کوه را رنگ لعل

زمین چون شفق هر طرف سنگ لعل⁶¹

“Cengâverlerin kanıyla, dağ yakut rengini (aldı), bütün yeryüzü, şafak gibi yakut taşına.”

Âfak: Ufuklar demektir. Düz arazide veya açık denizde gökle yerin birleşir gibi görüldüğü kısımlardır. Ufuklar, şafak ile birlikte mazmunlara konu olmuştur. Şafağın kızılığı, ufukların yanması olarak aktarılmıştır.⁶²

صدای دهاده به گردون رسید

بر آفاق همچون شفق خون دود⁶³

“Feleğe, vuruşma sesi ulaştı, ufuklara şafak renginde kan fışkırdı.”

کشیده عروس سحر زر تنق

خرامید از پیشگاه آفت⁶⁴

“Seher gelini altın perde çekip ufkun en yüce katında salındı.”

Berk: Şimşek demektir. Yağmur yüklü bulutların birbiriyle teması esnasında oluşan ışıklardır. Çok fazla ışık çıkardığı için etrafı bir anda aydınlatır. Beyitlerin çoğunda berk-i ah tamlamasıyla geçen şimşek, daha çok parlaklığı dolayısıyla kılıç, çerag, altın taç gibi benzetmelerle⁶⁵ ve yağmur ve bulut gibi tabiat olaylarıyla birlikte kullanılır.

جو برقی که سر زد ز فرمان میغ

به روی هوا کرد ویلان تیغ⁶⁶

“Bulutun emriyle aniden çıkagelen şimşek gibi kılıç, havaya doğru başıboş sallandı.”

Saika: Yıldırım demektir. Gök gürültüsü ve şimşekle görülen, hava ile yer arasındaki elektrik boşalmasıdır.

کور که بنالیدو هندی درای

بغزید چون صاعقه کره نای⁶⁷

“Büyük davul ve Hint çanı inledi; borazan, yıldırım gibi kükredi.”

Ebr: Bulut demektir. Yeryüzündeki suyun güneşin etkisiyle buharlaşarak göğe yükselmesiyle oluşur. Beyitlerde dolu, yağmur, çiğ ve baharla birlikte

⁶⁰ A.e., s. 14.

⁶¹ A.e., s. 144.

⁶² Gülüm, a.e., s. 542.

⁶³ Yıldırım, a.e., s. 217.

⁶⁴ A.e., s. 207.

⁶⁵ Esma Şeker, 15. Yüzyıl Divanlarında Kozmik Unsurlar, Ordu 2015, s. 127.

⁶⁶ Yıldırım, a.e., s. 194.

⁶⁷ A.e., s. 86.

kullanılır. Ayrıca; karanlık ve siyah olması yönüyle de sevgilinin zülfüne benzetilir.⁶⁸ Sâilî, şiirlerinde bulutla ilgili kullanımları daha çok memduhun lütfu ve cömertliği üzerinden vermiştir.

به دُر پاشی دست او ابر نیست

ببخشند کیش ابر را صبر نیست⁶⁹

“Eli, inci saçarken buluta (yer) yoktur, ona bağışlanan sabır, bulutta yoktur.”

Ayrıca nisan ve bahar kelimeleriyle terkip içerisinde kullanmıştır:

خروشان او آمد ابر بهار

خزان زوست با دیده اشکبار⁷⁰

“Bahar bulutu kükreyerek geldi, hazanın gözü O’ndan sebep yaşıdır.”⁷¹

به فرمان حق عدل و احسان کند

کفش را به فیض ابر نیسان کند⁷¹

“Hakk’ın emriyle adâleti sağlar, ihsanda bulunur, avucunu, feyzle nisan bulutu (gibi) yapar.”

Baran: Yağmur demektir. Daha çok bulut, bahar, çiçek vb. ile bir bağlantı içinde ele alınmıştır. Bolluk ve bereketi simgeler. Şiirlerde aşkın gözyaşına benzetilir.

ز او مسلمان و از خون گبر

به میدان ببارید باران چو ابر⁷²

“Müslümanların ettiği ahtan ve kâfirden (akan) kandan, savaş meydanına bulut gibi yağmur yağdı.”

Aynı zamanda memduhun cömertliğinin sembolü olarak da kullanılmıştır:

بهاران که بر سبزه باران کند

دعای گدایان به شاهان کند⁷³

“Baharda çimene yağmur yağdığı zaman, (sanki) dilenciler padişaha dua ederler.”

Şebnem (Jale): Çiğ demektir. Özellikle de bahar sabahlarında bitkilerin üzerinde görülen su damlacıklarıdır. Şiirlerde gözyaşı, inci ve dişe benzetilir.

صف راسته همچو سرو و چنار

ز پیکان همه ابر و ش زاله بار⁷⁴

“Tüm ordu, servi ve çınar gibi süslenmişti, (ellerindeki) mızraklarla sanki hepsi çiğ yüklü bulut gibiydi.”

Kavs-i Kuzah: Gökkuşağı demektir. Işık ışınlarının su damlaları içinden geçerken kırılıp yansımasıyla oluşur. Şiirlerde genellikle şekil ve renk yönüyle ele alınmıştır.

⁶⁸ Okmak, a.e., s. 162.

⁶⁹ Yıldırım, a.e., s. 164.

⁷⁰ A.e., s. 3.

⁷¹ A.e., s. 160.

⁷² A.e., s. 197.

⁷³ A.e., s. 134.

⁷⁴ A.e., s. 190.

زمین از گل و سبزه شد پر فرح

ز عکس زمین چرخ قوس قزح⁷⁵

“Yer, çiçek ve çimenden dolayı sevince boğuldu, gökyüzü, yerin aksiyile gökkuşağı ile doldu.”⁷⁵

Ra’d: Gök gürültüsü demektir. Çok şiddetli ve korkunç sesi olması sebebiyle beyitlerde karşımıza çıkar. Bununla birlikte yağmurun habercisi olması dolayısıyla yağmurla birlikte de anılır. Gök gürültüsü baharda uyuyan bitkileri uykusundan uyandırır, inleyerek buluta gözyaşı döktürür (yağmur yağdırır). Böylece sesinin yüksek oluşuna vurgu yapılır. Aşığın ağlaması gök gürültüsüne benzetilir.⁷⁶ Divan şiirinde ah, feryad, tüfenk gibi kelimeler ile teşbih unsuru olarak ele alınır. Sâilî, eserinde sadece iki yerde kullanmıştır.

زمان همایون و ساعات سعد

کشیدند هر سو کلماتهای رعد⁷⁷

“Kutlu zaman ve mutlu saatlerde, her taraf gökgürültüsü (nü andıran seslerle) yaylarını çektiler.”

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi Sâilî, bu unsurun sesinin yüksek oluşuna vurgu yaparak yaydan okun çıkış sesini şimşek çakmasına benzetmiştir.

به گردن نمد ابر گرد سیاه

ز باران شدش اشک و از رعد آه⁷⁸

“Siyah toz bulutu, omzuna keçe (oldu), yağmur, gözyaşı; gök gürültüsü de ahı oldu.”

Sonuç

Yukarıda Sâilî’nin eserinde geçen kozmik unsurların özelliklerini örnek beyitlerle açıklamaya çalıştık. Divan şairlerinin birçoğu tarafından sıklıkla kullanılan bu unsurlar, farklı ve orijinal olmamakla birlikte Sâilî tarafından da kullanılmıştır. Şairlerin şiirlerinde çeşitli kozmik unsurları başarılı bir şekilde kullanmaları, dönemin şairlerinin edebiyat ve şiir dışındaki alanlar hakkındaki bilgilerinin ne kadar üst seviyelerde olduğunun bir kanıtı niteliğindedir. Tüm şairlerin divanlarını süsleyen, bir padişahı yüceltmek, övmek ya da sevgilinin güzelliğini anlatmak için vazgeçilmez olan bu kozmik unsurları Sâilî de eserinde fazlasıyla kullanmıştır. Bu kullanımlar daha çok memduha yönelik olup, farklı anlam ilgileri ile teşbih unsuru olarak ele alınmıştır. Sâilî, övdüğü padişahın yüceliğini, cömertliğini, şefkatli oluşunu gökyüzü, gezegen ve yıldız gibi unsurların yüksekte bulunmaları, sayıca çok olmaları ve parlaklıkları bağlamında şiirlerinde övmüştür. Sevgilinin güzelliği, ulaşılmaz oluşu, cefa edip vefa göstermemesi gibi yönleri anlatılırken yine kozmik unsurların özelliklerine başvurulmuştur.

⁷⁵ A.e., s. 238.

⁷⁶ Şeker, a.e., s. 127.

⁷⁷ Yıldırım, a.e., s. 244.

⁷⁸ A.e., s. 251.

Kaynaklar

- ÂSİK ÇELEBİ: *Meşâiru's-şuarâ*, Haz. Filiz Kılıç, İnceleme-Metin, C. 2, İAEY, İstanbul 2010.
- AYDIN, Funda: "Uygur Halk Anlatılarında Sayı Simgeciliği", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, Sayı: 44, Ardahan 2019.
- AYDIN, Osman: "Nedim Divânı'nda Kozmik Unsurlar", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 69, Samsun 2020.
- BÜYÜKKARCI YILMAZ, F.: "Kamer, Burçlar ve Menzillerle İlişkisi Hakkında İki Risale", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Sayı: 9, Yıl: 9, Ankara 2014.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed: *Necati Bey Divanı'nın Tahlili*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2017.
- DIHÛUDÂ, 'Ali Ekber: *Lugatnâme*, C. 8, İntişârât-ı Danişgâh-ı Tahran, Tahran 1328 hk./1910.
- DURBİLMEZ, Bayram: "Halk Bilimi Araştırmalarının 100. Yılında: 'Halk Bilimi' ile 'Edebiyat'ın Ortak Alanları ve 'Halk Edebiyatı' Üzerine Bir Değerlendirme", *Milli Folklor*, Cilt: 12, Sayı: 99, Ankara 2013.
- _____ : *Âşık Edebiyatında Şiir Sanatı-Hasret'i'den Örneklerle*, Akçağ Yayınları, Ankara 2020.
- _____ : *Türk Dünyası Kültürü-1*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2017.
- _____ : *Türk Dünyası Kültürü-2*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2019.
- GÜLÜM, Emrah: "Sümbülzade Vehbi Divanı'nda (Sümbülistân) Kozmik Unsurların Kullanımı", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Sayı: 9, Yıl: 9, Ankara 2014.
- HAYYÂMPÜR, Abdu'r-resûl: *Ferheng-i Sohenverân*, C. 1, İntişârât-ı Tılâyî, Tahran 1372 hk./1952.
- KÂZVİNÎ, Hekimşâh Muhammed: *Tercume-i Mecâlisu'n-nefâis*, Nşr. 'Ali Aşgar Hikmet, Bank-ı Milli-i İrân, Tahran 1323 hk./1944.
- KINALI-ZÂDE, Hasan Çelebi: *Tezkiretu's-şuarâ*, Haz. İbrahim Kutluk, 3. Baskı, C. 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- KUL, Nuray: *16. Yüzyıl Şairlerinde Felek Kavramı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu 2015.
- NEVÂÎ, Ali Şir: *Mecâlisu'n-nefâis*, Haz. Kemal Eraslan, 2. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015.
- ÖGEL, Bahaeddin: *Türk Mitolojisi*, C. 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- OKMAK, Özgür: "Cem Sultan Divanı'nda Kozmik Âlem", *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 14, Yıl: 6, Bolu 2018.
- ONAY, Ahmet Talat: *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara 1993.
- PALA, İskender: *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011.
- SÂMÎ, Şemseddin: *Kâmûsu'l-a'lâm*, C. 4, Mihrân Matbaası, İstanbul 1311 hk./1894.
- ŞEKER, Esmâ: *15. Yüzyıl Divanlarında Kozmik Unsurlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu 2015.
- ŞENTÜRK, A. Atilla: "Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyare ve Sabiteler (Burçlar)", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 90, İstanbul 1994.
- TAHRÂNÎ, Âgâ Buzurg: *Ez-zer'â ilâ tesânîfi's-şi'a*, C. 9. y.y., Tahran 1332 hk./1914.
- TEBRİZÎ, Muhammed: *Burhân-ı Katı*, Nşr. Burhan-ı Katı-Muhammed Muin, C. 4, İntişârât-Emir Kebir, Tahran 1357 hk./1938.
- TUMAN, Mehmet Nâil: *Tuhfe-i Nâilî*, Haz. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, C. 1, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2001.
- ULUDAĞ, Süleyman: *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2005.
- YILDIRIM, Serpil: *Sâ'ili-î Şîrâzî'nin Târîh-i Âl-i 'Osmânî'si (İnceleme-Metin-Çeviri)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale 2018.

Extended Abstract

Cosmic Elements In Tarikh-e Al-e Osmani Work Of Saeili-ye Shirazi

Nature is an indispensable part of life. Because human being sustains his life inside the nature. Nature and environment where human being inhabited, have inherently great effect and importance on the human being's life. One of the natural consequences of this situation was to be seen reflection from the nature in the poet and in his poems. Every poet is affected from nature and environment where he has lived in and somehow reflects his emotions and passions on his poems. But this reflection is not materialized in Ottoman poetry in real terms. For this reason, Ottoman poets' resort to mazmuns (propositions) by expressing a feeling more poetic and stronger when they want to explain more than its true meaning. Ottoman poem has emerged by avoiding true meanings of words and thus becoming a mazmun and thanks to meaning relations of this mazmuns between themselves using metaphorical and symbolic narrations.

Cosmic universe is also important portion of the nature. At first the sky, the earth, the sun, the skies, the moon, the planets and related concepts with them comes to our minds when we talk about cosmic universe. These elements have been appeared in the works of our poets and writers in our literature because of their varied properties. To be used different cosmic elements successfully by poets in their poems was a proof of high-level knowledge of poets of that period other than the fields of literature and poetry. This element, which has been frequently benefitted by many ottoman poets, was widely and with various meanings referred by Saeili-ye Shirazi, who is one of the Persian speaking ottoman poets during 16th century, in his manzum work named Tarikh-e Al-e Osmani dedicated to Yavuz Sultan Selim. Consequently, this work has been produced for the aim of establishing cosmic elements took part in Tarikh-e Al-e Osmani of Saeili and indicate how used these elements in his poems. Cosmic elements have been evaluated under the headings the sky-the earth, stars and star clusters, the planets, horoscopes and other cosmic elements. But before evaluation, brief information has been given on the life and works of Saeili. In the light of this information, the oldest information on our poets has recorded in Mecalisu Nefais of Ali Shir Nevai that poet has been cited as Mawlana Saeili in this work. It is clearly stated in the source that he originally from Turkestan. It has been determined that during II. Bayezid period namely between the years 1480-81 he was in Rum based on his own remarks of Saeili. In the light of this information it can be said that Saeili, after leaving from Iranian at young age, has been spent at least forty years of his life in Rum, Rumeli and Istanbul. Saeili stated that he was in Istanbul during the reign of II. Bayezid who called for writing histories of his ancestor from clerks and poets at his palace. Upon this demand Saeili started to write his work named Tarikh-e Al-e Osmani in the style of Shahname which has become common tradition of this period. This work, narrates events of Osman Gazi era in the style of Manzum, starts from Gok Alp's arrival in Anatolia who is son of Süleyman Shah who is son of Kaya, who is ancestor of Ottoman, escaped from Cengiz's pillage and date back to the demise of Osman the years 1321-22.

As it can be inferred from this statement the mentioned work is composed of single book and covers events of Osman Gazi terms and ends with the conquest of Bursa.

Saeili sometimes praised sultan for his discernment, wisdom, intelligence, supremacy, generosity, strength and compassion by associating this characteristic aspect with brightness or being numerous of stars or being at the highest level like sky or with their beauties. In some cases, fate has been regarded as obstacle to reunion with one's beloved and sometimes has been handled its cruelty, bloodshed and cannot have by no one. Sometimes dealt with earth for being nine-fold, dome-shaped, tent-like and old aspects. Other cosmic elements like the moon, cloud, rainbow, the highest point in the sky and dawn have been referred when describing the lover's beauty, bloody tears of lover, being unattainable by the lover or suffering that not been greeted with loyalty. Among this things, cosmic components have also been profited as satirical element. Saeili approached to the stars for their brightness, supremacy and heights in his poems. The stars are also a metaphor for army, slave and teardrop. For instance, multitude and scattered stars depicts disordered army defeated in the war. Sureyya star, also known as Ulker or Pervin star, has been cited as Sipah namely soldier for expressing multiplicity of their numbers. Saeili depicted Sultan's clever aspect with Mercury planet that has features religion, modesty, wisdom and mind in his Sultan praise poem. He dealt with solar system for resemblance to crown for its glow, to glass for nonstop rotation and to Romeo or beggar for continuous turn and arriving at same point. Saeili mostly used this planet for its glossiness, supremacy and strength aspects.

Saeili mainly dealt with zodiacs according to being auspicious or ominous ways and used them in his poems as analogy. Saeili utilized in his work only the following zodiacs Aries, Pisces, Gemini, Taurus and Leo. To reinforce his view on praised person who is brave and formidable like lion used Leo, to explain the arrival of spring and reviving of the nature used Aries, to express abundance used Pisces for being many fish in the sea. To exhibit that Sultan has been at supreme rank used Gemini that deemed to be the symbol of supremacy, heights and rank.